

Canisterapie v rukou sociálních pracovníků a na míru každému klientovi? Ano, jde to!

1. díl

Zvířata zaujímají důležitou roli v životě mnoha lidí. Vedle nám velmi dobře známých vodících psů pro nevidomé a asistenčních psů pro vozíčkáře známe i asistenční psy, kteří mohou být trénováni např. k detekci záchvatů. Zvířata mohou pomáhat v terapiích (např. v psychoterapii¹, sociální terapii nebo rehabilitaci) jako co-terapeuti; tato součinnost zvířat a odborníků si vyžádala vlastní obor – zooterapii. Kromě těchto určených terapeutických rolí jsou zvířata oceňována také v roli společníků, kdy mají vliv na kvalitu našeho života.

*Text: PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D.,
katedra sociální práce Filozofické fakulty
Univerzity Karlovy v Praze;*

*Mgr. Klára Palme, sociální pracovnice,
manažerka inovace pes-asistent;
Bc. Andrea Tvrdá, sociální pracovnice,
zooterapeutka, trenérka zvířat, autorka
inovace pes-asistent*

Pes má krásu bez ješitnosti,
sílu bez krutosti a lidské ctnosti
bez lidských nectností.

Lord Byron

Některé výzkumné studie uvádějí, že lidé, kteří mají domácího mazlíčka², mají zdravější srdce³, jsou méně často nemocní, jsou výkonnější a méně depresivní.

Domácí zvířata mohou mít i významný vliv na sociální podporu a interakci s ostatními lidmi. Výzkum ukazuje, že pokud dítě nemá žádné sourozence, pomáhají mu domácí zvířata s vyvinutím větší

empatie, s větším sebevědomím a s vyšší účastí na společenských a fyzických aktivitách.

Zajímavá je studie u starších lidí, kteří měli psa nebo kočku. Kromě zaznamenané vyšší sociální pohody byli tito lidé schopni lépe provádět některé pohybové činnosti považované za „běžné denní aktivity“, jako je například: schopnost sám stoupat po schodech, ohýbat se, klečet nebo se shrbit, brát léky, připravovat si jídlo, koupat se a oblékat se.

Výzkum byl zaměřen i na zvířata poskytnutá dočasně k doprovázení dětí se zdravotními či psychickými problémy nebo starších lidí, kteří neměli energii a zdroje pro to mít vlastního domácího mazlíčka. I když tyto studie neměly vždy konzistentní výsledky, došlo k pozitivním nálezům: (a) interakce mezi léčbou a přítomností psa (snížení úrovně bolesti a úzkosti u hospitalizovaných dětí i dospělých, stejně jako zvýšená pozornost), (b) interakce mezi dětmi s autismem a dalšími vývojovými poruchami a (c) v domovech důchodců, kde interakce s docházejícími psy vedly k větší míře sociálního chová-

ní, větší interakci mezi obyvateli, a tím i ke snížení osamělosti.

Sociální pracovníci, kteří pomáhají jednotlivcům, obcím a organizacím při plánování, realizaci a řízení celé řady služeb orientovaných na zlepšení kvality života různých skupin lidí žijících v rozličných typech prostředí, se mnohdy specializují na konkrétní oblast intervencí. Jednou ze stále se rozšiřujících nabídek je specializace využití zooterapie v zázemí sociální práce a lidských služeb, zejména pak v intervenčních plánech služeb sociálních. Zde jsou od sociálního pracovníka očekávány kompetence vedoucí k úspěšnému začlenění zvířat do různých typů sociálních programů a jejich intervencí, a to především ve vzdělávacích institucích, základních a středních školách, v pečovatelských zařízeních, nemocnicích i klinikách a mnohých dalších rehabilitačních či léčebných ústavech. Přítomnost zvířat v těchto zařízeních či rodinách je přínosem jak pro profesionály, tak i pacienty nebo klienty. A i když tento typ pomoci může mít mnoho podob, tak: (a) cílem všech je zlepšení sociálních, emocionálních nebo kognitivních funkcí u klientů a (b) přínos tkví v tendenci zvyšovat efektivitu intervence, motivovat klienta ke spolupráci a napomáhat budování vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem. Zvířata takto používaná k terapii zahrnují nejen domestikovaná a hospodářská zvířata, ale i mořské savce (například delfíny).

Naprostou novinkou v oblasti české praxe sociální práce je zavedení inovace

v místnosti, dopouštěli se menšího počtu chyb ve výpočtech. Podobná studie zjistila, že když je majitel psa ve stresu, tak přítomnost jeho psa v místnosti snižuje krevní tlak efektivněji než léky (inhibitory ACE). Jiné výzkumy ukázaly, že prostý akt hlazení mazlíčka může pomoci snížit krevní tlak i cholesterol. Jedna ze studií měřila krevní tlak, srdeční frekvenci a úzkostné chování u zdravých dětí ve věku 3 až 6 let u dvou různých návštěv u lékaře v době rutinního vyšetření. Na jedné návštěvě byl v místnosti přítomen pes (nesouvisející s dítětem) a na druhé návštěvě pes přítomen nebyl. Když byl přítomen pes, děti měly nižší krevní tlak, nižší srdeční frekvence a méně projevovaly úzkost.

¹ První použití bylo dokumentováno v roce 1792 v York Retreat v Anglii, kdy skupina Quakerů využila hospodářská zvířata s cílem učit psychiatrické pacienty – pomocí pozitivního posilování vazeb se slabšími a potřebnými zvířaty – sebekontrolu. Sigmund Freud po zkušenostech se svým oblíbeným psem (čau-čau Jo-Fi), který se účastnil všech jeho terapeutických sezení, věřil, že psi mají „zvláštní smysl“, který jim umožňuje přesně posoudit povahu člověka. Integrace léčby – za pomoci asistenčních zvířat – do klinické psychologie byla připsána až dětskému psychologovi Borisi Levinsonovi s jeho publikovaným článkem z duševní hygieny z roku 1962 s názvem „The dog as a co-therapist“ (Pes jako ko-terapeut).

² Otázkou je, jak je termín „domácí mazlíček“ definován. Většina studií byla totiž zaměřena na lidi, kteří měli psa nebo kočku, takže je obtížné dospět k závěrům o zdravotních přínosech ptáků, ještěrek, ryb nebo jiných domácích zvířat.

³ Ve studii z roku 2002 vědci měřili změny v srdeční frekvenci a krevní tlak lidí, kteří měli psa nebo kočku, a u lidí žijících bez zvířat. Účastníci obou skupin byli vystaveni tlaku (vyhotovit náročný matematický úkol s minimem času). Lidé se psem nebo kočkou měli nižší klidové srdeční frekvence a krevní tlak na začátku experimentu, nižší míru zvýšení v jeho průběhu a rychlejší návrat k normálu než srovnávací skupina. Zajímavé bylo i zjištění, že pokud měli majitelé své zvíře

do přípravy asistenčních psů pro výkon sociální rehabilitace⁴. Cílem bylo vyvinutí a aplikace nového způsobu přípravy psa pro poskytování služby osobám se zdravotním postižením, a to formou vytvoření alternativy ke stávajícímu kynologickému systému, který je vhodný pouze pro úzkou skupinu klientů (zejména pro nevidomé). Nový systém je sociální, tzn., že respektuje specifické potřeby cílové skupiny, je aktivizující, velmi hospodárný, pracuje se specifickými potřebami klientů a individuální zakázkou. Tedy reflektuje potřebu práce s klientem a jeho okolím (rodina, bydlení, práce), jde o tzv. systematický přístup.

Inovace uskutečněná organizací ELVA HELP, o. s., zaměřená na změnu procesu přípravy psa pro poskytování odborné sociální služby tak v sociálním systému vytvořila zcela novou terénní sociální službu, která jde za klientem do jeho přirozeného

Jednou ze stále se rozšiřujících nabídek je specializace využití zooterapie v zázemí sociální práce a lidských služeb, zejména pak v intervenčních plánech služeb sociálních.

prostředí. Trénink psa-asistenta realizuje klient, případně pečující osoba. Tuto dovednost ho učí odborní sociální pracovníci se vzděláním a specifickou praxí spočívající zejména v dovednostech tréninku zvířat, jejichž cílem je poskytování pomoci osobám se zdravotním znevýhodněním. Hlavní důraz změny byl kladen na zvýšení kvality života klientů, partnerství, poskytování efektivní odborné služby, která je hospodárná (ušetří až 2/3 nákladů stávajícího systému) a respektuje moderní trendy sociální práce.

Stručně řečeno: Cíl, kterým je pes poskytující psychosociální rehabilitaci cí-

lové skupině, zůstává, ale inovace mění od základu způsob práce s klientem a psem jako nástrojem poskytování potřebné a specifické služby a tuto předává do rukou profesionálních sociálních pracovníků se schopnostmi rozpoznat konkrétní potřeby klientů. Dalším z dosažených cílů byla úspora veřejných zdrojů. Dosavadní úspora finančních prostředků z veřejných zdrojů činí ve srovnání s tradičním modelem (240 000 Kč na 1 psa) až 160 000 Kč za 24 měsíců poskytování služby. Úspora je dána zejména:

- Způsobem realizace* – jedná se o sociální službu (odborné sociální poradenství a rehabilitace dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách), do které je klient aktivně zapojen od prvního kontaktu po celý život psa. To znamená, že některé náklady (například zajištění welfare psa) hradí od počátku do konce sám klient a současně aktivizace klienta vede ke snížení frekvence poskytování např. poradenství nebo osobních konzultací face-to-face, které v případě terénní služby znamenají cestovní náklady aj. a mohou být nahrazeny formou e-mailovou, telefonickou či komunikací přes Skype nebo Facebook, které jsou levnější.
- Převažující možností pracovat se stávajícím zvířetem v rodině*, což znamená výraznou finanční úsporu (cca 20 000 za 1 psa).
- Zkrácením doby čekání na psa* z 24 měsíců v průměru na 3 měsíce.
- Absencí nákladů typických pro tradiční systém* (mzda kynologa, ubikace a jejich ošetřování, krmivo a doplňky, konzultace mezi kynology, náklady spojené s nemovitostmi a prostory pro psy).
- Aktivizací klienta a posílením jeho zodpovědnosti za psa* – klient si musí zajistit podmínky pro welfare psa (krmivo, veterinární péče atp.), převezme náklady služby.
- Předání dovedností, znalostí a kompetencí klientovi, nikoli „pouze“ předání psa*; taktó zmocněný klient využívá levnější typ služeb (konzultace, poradenství apod., nemusí nikam dojíždět, není třeba tolik osobních návštěv, které by znamenaly vyšší náklady).

Mezi klienty aktuálně poptávajícími službu patří nejen lidé s postižením, případně jejich rodinní příslušníci, ale také profesionálové spolupracující s lidmi se znevýhodněním, pracovníci školských či zdravotnických zařízení nebo zařízení poskytujících pobytové sociální služby.

Následující výňatek textu evaluace projektu stručně ilustruje některé ze změn v prožívání běžných dní klientů, které v souvislosti s přítomností psa-asistenta

Nový systém je sociální, tzn., že respektuje specifické potřeby cílové skupiny, je aktivizující, velmi hospodárný, pracuje se specifickými potřebami klientů a individuální zakázkou.

nastaly. Cestování městskou hromadnou dopravou či vlakem, autobusem: *...akceptace cesty městskou hromadnou dopravou (což v jednom z případů před psem nepřicházelo vůbec do úvahy). Pocit aktivity, pohody a energie v běžných denních činnostech: ... je tu veseleji; vše je obohacené dalším členem rodiny, určitý režim, který je nutné dodržovat, pocit sdílení s někým; vím, že pan Láďa není sám, má důvod k pohybu a kontaktu s okolím, větší pocit bezpečí v domě; pomáhá už jen svou přítomností, přebírá na sebe pozornost hendikepovaného; psychika. Aktivita v silničním provozu a na ulici (vycházky, přecházení ulice, pocit bezpečí a další): ... pocit bezpečí, větší komfort při pohybu venku, větší sociální pohoda v kontaktu s veřejností; přecházení ulice je bezpečné, doprovod na cestách. Pocit bezpečí mimo prostor domova: ... syn již neutíká před námi, neztrácí se v davech lidí, ale jde s námi a povídáme si; díky označení „asistenční pes“ se pan Láďa méně bojí pohybu v lese, pejsek udává potřebu pro oba prospěšného pohybu – nyní ve větší pohodě; hlavně pocit bezpečí, návštěva kina, kavárny, nákup, nemocnice, úřadu. Komunikace s okolím (lidmi i institucemi): ... lidem je již od pohledu na nás vše jasné a odpadají nepřijemné situace, nedorozumění, nepochopení; společné cvičení posílilo vazby, komunikaci, časovou orientaci; navazovat kontakt. Pocit vlastní jistoty a bezpečí v kontaktu se psem a současně s dítětem (jste-li pečující osoba): ... vše je přirozenější; pejsek se zklidnil v kontaktu s lidmi, hlídá dům; hendikepovaný je se psem rád a to je pro mě jako pro pečující osobu důležité; jistota a pohyb postiženou rukou. V oblasti péče a rehabilitace člověka s postižením: ... rozvoj sociálních dovedností; mírné zklidnění při kontaktu s jinými pejskaři, velká motivace ke komunikaci uvnitř i vně instituce; při denní rehabilitaci pomáhá pes svou přítomností. Pomáhá vám pes-asistent ještě jinak? Jako každý pes, je to člen rodiny, kamarád pro sourozence postiženého; jsme tým a to je moc příjemné; nutí hendikepovaného vymýšlet další cviky a zábavu ... posouvá ho opravdu dopředu; uklidňuje a snižuje stav úzkosti...* ■

⁴ V ČR dosud existovala nabídka pouze tradičního způsobu výcviku asistenčních psů. V zahraničí (např. Rakousko, Velká Británie) existují další přístupy, které obecně využívají specifických technik práce se zvířaty pro sociální a zdravotnické služby. Nejedná se vždy jen o trénink psa-asistenta, ale o přenositelnost obecných principů tréninku zvířat (např. slepice, morčata, kočky atd.). ELVA HELP, o. s., nemá k dispozici informace o podobném modelu tréninku psů-asistentů v evropských zemích. Na druhou stranu v USA podobný model tréninku psů pro asistenci lidem s postižením existuje.